

Kako bi se mi Slovenci v književnim jeziku zjedinili? *)

Od Kupe 28. sušca. Od starodavnih časov je ležala teška roka nemile osode na Slovencih. Pri kraju slavjanskih narodov, od tujcov obdani, razcepljeni in raznim deželam priklopljeni niso mogli priti k spoznanju svoje narodnosti. Lepi slovenski jezik, v javnih službah prepovedan, je od dne do dne več zgubil od svoje starinske krasote, in clo njegovih lastni sinovi so ga zaničevali. Tako smo v slovstvu zaostali, ker se v našem jeziku ni skoraj nič družiga pisalo, kakor molitne knjižice. Ko se je pa v novih časih tudi slov. narod zbudil iz tisučletniga spanja, nam je zarija lepši dobe prisijala. Začelo se je domače slovstvo množiti. Ker pa marsikeri rodoljubi slov. jezika v njegovih raznih oblikah niso zadosti poznali, so pisali sploh po navadi svojega rojstniga kraja, in tako smo dobili mnogo oblik, in žalibog! še dan današnji ni edinosti; skoraj vsi časopisi se v jeziku ločijo ali pa se clo v enem in tistem različni jezik najde.

Minister uka in bogočastja je v šole vpeljal tak jezik, ki ga „državni zakonik“ piše, in vsakimu rodoljubu mora ležeče biti, da pridemo po ti poti Slovenci k stanovitnosti in edinosti, kakor so tudi drugi narodi, p. Iliri, Talijani, Nemci itd., ako je ravno jezik prostiga ljudstva različen, v književnem jeziku edini. Da bo to mogoče, vzamimo slov. jezik, ki se v raznih krajih dosto različno govori in zavija, v celoti, in iz različnih oblik zvolimo: 1) naj lepoglasnije, 2) naj bližje iliršini; očitnim napakam, čeravno sploh navadnim, pa slovo dajmo. Mi Slovenci smo majhin narod (nas je 1¹/₂ milijon) in sami se ponemčenju ne bomo vbrani, in tudi ne prišli k vseobsežni literaturi; treba je toraj, da se saj v knjižnim jeziku z Iliri, kterih je (po „Bčeli“) skoraj 9 milijonov, pred ali potlej zjedinimo. Mi smo z Iliri ravno tistiga kolena, in slovensina je samo podnarečje ilirskiga jezika; pars major autem trahit minore.

Da bi se mi Slovenci saj med saboj pred zjedinili, morebiti ne bo brez koristi, nekatere slov. oblike in napake bolj pretresti. Zato hočemo tudi iz ljubezni do našiga jezika in do edinosti, svoje misli razodeti. V tej zadevi pa si v izgled nismo vzeli jezika Gorencev, pa tudi ne Dolencev, ampak jezik belih Krajncev poleg Kupe od Osilnice do Metlike, zato, ker so nar dalj od nemšine, in talijansine; toraj niso mogli jezika spačiti. Naše misliso sledeče:

1. Mi zaveržemo besedico „de“. Štajarci, kteri premehko govore (skoraj kakor dete, ki še ne premore vsake čerke izreči), rabijo in nekteri tudi pišejo besede: lahko, ves, tenko, meša, den, denešni itd., namesto lepoglasnih: lahko, vas. . . Kader mi Krajnci kaj taciga beremo, gotovo vsaciga strahovita jeza sgrabi, da z zobmi škriplje zoper tako spakedrijo našega jezika **). Takim premehkim besedam po pravici priverstimo tudi besedico „de“. Kar je nam znano, je okoli Blejskiga jezera in Gorján izključivo (ausschliesslich) besedica „da“ v navadi, in gotovo se našim Gorenskimi bratom milo vidi, da se je nekteri Slovenci še vsigdar branijo; tudi poleg Kupe se samo „da“ sliši. Dajmo toraj vsi besedici „de“ slovo, in v književni jezik povsod „da“ vpeljimo: 1) ker je še v nekterih krajih Slovenskiga v navadi; 2) ker jo večina slov. pisateljev že rabi; 3) ker je sploh lepoglasnija, kakor de glas-

nica „a“ kakor je celimu svetu znano, samo nekterim Krajncem še ne, je prijetnija, kakor „e“); 4) ker jo naši ilirski bratje rabijo, in ni upati, da bi jo, našemu „de“ vstreči, opustili.

2. Mi priporočamo končni „om“ namesto „am“. Kdor je rojeniga Horvata ali pa tudi beliga Krajncea govoriti slišal, temu se „om“ ne bo tako gerd vidil, kakor nekterim Slovencem, ki so se za opominjeni „om“ namest „am“ potegnili, češ ker je lepoglasniji. Če pa mi „om“ priporočamo, sklona „am“ nezaveržemo; „am“ imajo ženske imena, „om“ pa moške. Ali ni to velik spredik, da mi moške in ženske imena razločimo in pišemo, napriliko, bratom in sestram, sinom in hčeram itd.? Tudi česki jezik ima pri ženskih imenih „am“, pri moških „om“. Poprimimo se toraj vsi v 6. sklonu edinobroja (instrumental) in 3. sklonu višebroja moških in rečnih imen izhoda „om“: 1) ker so se ga imenitni pisatelji že poprijeli; 2) ker je pri Kupi na Krajnskimi izključivo v navadi; 3) ker je po ministerskem ukasu v javne šole upeljan; 4) ker ga Iliri rabijo, kterim se moramo, kar je naj več mogoče, bližati.

(Dalje sledi.)

Odgovor na vprašanje besed „Slovén“, „župan“, „župnik“. *)

Nar pred moramo razodeti svojo misel, da to ni nikakoršna sramota, ako imajo različne stábla Slovenstva ali Slavijanstva različne imena za celo deblo naroda, ker ta razlika ravno iz različnih narečij izhaja. Kolikor nas dosihmal skušnje in pretresovanje učé, je izvirno in torej nar bolj právo ime za vse Slovane, Slavljane, Slavjane, Slavene i. t. d. tisto, kteriga si še zdaj dve stábli tega silno veliciga naroda prilastujete, namreč: Slovén, Slovénc. V učeniht tehtnih razpravah slovesnih mož le bolj to besedo najdemo, na priliko pri Kopitarju in več družih. V latinskimi jeziku pišejo „lingua slovenica, slovinica“, v nemškimi die „altslovenische Sprache“, ne le poprejšni, ampak tudi novejši, na priliko: „Formenlehre der altslovenischen Sprache“ od dr. Miklošiča. — Vse te imena, ki so v rabi, se dajo sicer opravičiti in ali iz slava ali iz slovéti, slovím, sloviti izpeljati, vendar po naši misli le Slovén, Slovenec prav za prav terdno podlogo ima. Zdaj bo že blezo malokdo tajíl, da so se naši spredniki zato imenovali Slovénce, Slovéne, ker so se med seboj razumeli in lahko med seboj govorili (iz slovo, sloviti, to je, govoriti,) Nemcam nasprot, ki so bili za nje némi (to je mutasti) — in Laham nasprot, ki niso lepo zložno govorili, kakor Slovenci, temuč hitro blebetali, kakor beseda „lahviti“ zaznamva. Znati je, da so se Slovenci le bolj iz boječnosti dvoumja besede „Slovenec“ za ves narod ogibali, odkar je njih slovstvo, spervič v Novicah, vnovič začelo razcvétati. Nam Slovincam ne gré té izvirne besede zatérati, ampak jo tudi v vesoljnimi poménu ohraniti, ker to ni sramota ampak čast, da smo izvirno imé ohranili. Tudi Rimljani v mestu Rimu se za to niso drugačii imenovali, ker je bilo rimsko cesarstvo iz maliga kupca ljudi in iz malo zemlje nezmerno veliko narastlo. Dvoumje, ako bi ravno imelo kaziti, se nekoliko zamore s tem odpraviti, da se za vesoljnost rabi beseda Slovén, Sloveni ali Slovénje, kar je ravno to, — za posebnost pa Slovenec, Slovenci. S tem pa družih imén ne zametujemo; vendar se nam zdi, da namesto Slavijan, Slavljan in Slavén bi bilo boljši že Slovjan, Slovljan in Slovén ali tudi Slován (kakor je že rečeno od slovím), ker Slavijan i. t. d. so to-

*) Ker enostranost ni nikdar pravilo »Novíc« bila, smo radi vzeli pričujoči dobro pisani sostavek va-nje — v prevdarek častitim bravcam. Vred.

**) Res, da so začeli naši verli Stajarski bratje take besede opusati. spoznavši njihovo gerdoglasje. Nekteri pa jih hočejo po sili h knjiž. veljavnosti povzdigniti, in jih še pišejo. Ni davno, kar smo v nekem Štaj. dopisu »lahko« in »den« brali. — Pis.

*) Na vprašanje iz Istrije.

Vred

pografiške (krajske) imena: Slavija, to je, vseslovenska dežela, in od todi Slavijan i. t. d.; Slovén, Slovjan, Slovljan, Slovenec pa so narodovne, in da so poslednje ljudstvu primerniši, mende vsak spozná.

Po naši misli in osebnim prepričanji je župan prava beseda, ker je staroslovenska (od župa Gemeinde, Distrikt) in se povsod tako piše, in kolikor vémo, se je vselej pisalo v lastnih imenih in drugod.

Beseda „župnik“ pomeni v južno slovenskih deželah „fajmoštra“, na Slovenskim je pa prostimu narodu še malo znana, in ker je nemška župa (Suppe) v pomenu juha sploh zlo vkoreninjena, se ne bo dala še kmalo sploh vpeljati. Beseda župnik ne izhaja iz „zaúpnik“, ampak iz ravno tiste koreninice kot župan. Sicer pa tudi beseda „fajmošter“ ni nemška, ker je spakedrano vse skupej iz: parochia in magister, in od todi po vsih evropskih jezikih, na priliko Meister, maître, maestro, mojster, majstor, mešter i. t. d. — Ako je beseda župnik namesto fajmošter v kakim kraju že navadna, bo toliko pripravnjši, ker bodo ljudje imeli za duhovsko reč župnika, za deželsko (to je „politiško“) pa župana.

Ptuji jezik.

Iz Gradca. Ne davno so prišli neki Slovenci v Gradec pomoči iskat za svoje nadloge in reve. Bili so pametni možje, vendar jim zlasti jedna kriva misel po glavi blodi, ktera bi njim in našemu celemu narodu veliko škodila, da bi vsi tak mislili! — Mislijo in terdijo namreč, da se jim za tega voljo tak huda godí, ker nemški ne znajo. Nemcem, prè, gre boljše. Tim besedam se ni čuditi. Ljudstvo samo naj bolj čuti, kar ga tiši. — Dokler se mu bode iz pisarnic vse nemški dopisovalo, se mu same nemške pisma v roke vrivale, pri gospodski le nemščina veljala, téčas si bode Slovenec bez nemšine siromak in v nevolji, téčas mu je in bode nemščina kervavo potrebna, naj več vredna, naj bolj obrajtana, naj bolj zaželjena, ker je prva in bližnja pomoč, si saj v pisarnici svoj križ nekaj olajšati. (Bi se ljudstvu v turškem jeziku tak dopisovalo, bi po turškem kaj želelo.) — Zares dobro vsacemu, ki več jezikov zna. „Kolikor jezikov znaš, toliko človekov veljaš.“ Žalostno žalostno je le to, da izmed 1000 ljudi ima komaj eden ali dva s čem se ptujiga jezika nekaj čez pol naučiti! In izmed teh 1000 jih je spet 900, ki svoj materni jezik komaj na pol vejo. — Se le svojega jezika tak naučiti, da zamore koristne knjige in vse potrebne postave v njem brati, je več let treba. Živo nam to Nemci spričajo. Njih otroci ne vejo drugega, ko samo nemški — in vendar se morajo po novih postavah vsi njihovi učenci (študenti) skoz celih 11 ali 12 let, po vseh šolah, vsaki teden, naj manje 4 ali 5 ur samo nemškega jezika učiti, da se ga nekaj bolj naučijo.

Za silo nemški lamati in si nekatere besede v glavo zabiti, ki so na cesti, za neke vsakdene reči in navadno kupčijo ali kerčmo potrebne, to še gre. To še tudi drugi človek zamore. Pa kaj je to? To ne dojde ne za postave in pismo, ne za vsakdene knjige. Tega smo se žalibog! predlanjskem na Gračkem deželnem zboru preveč prepričali. — Slovenci so iz svoje sredine same takše poslance poslali, ki še so naj bolj nemški vedli in se zato kaj obrajtali. Kak pa se jim je tū godilo? Tū so spoznali, da nič ne vejo, ali komaj betvico. Ne na pol tak, kakor bi radi, so vedli in zamogli kaj povedati iz desetih komaj jeden, drugi niso juhnili!! — Kdor si tedaj v nemščini (ali laščini) prave zdačne po-

moči za naše kmete in za naš narod iše, naj gre hitro rakom žvižgat! Čez 70 let, reči čez sedemdeset let je od cesarja Jošefa, kar so vse naše šole ne drugači učile, ko samo nemški. Kaj pak so koristile in opravile? To, da so se pri ljudstvu ob čast, ljubezen in podporo pripravile. „Zakaj bi v šolo pošiljali? Saj se deca v njih štirih, petih ali šestih letih ne nauče toliko, da bi vedle nemško pismo od gospodske prebrati in razložiti, družega se pa tudi nič ne nauče!“

Najdel sim vendar kmeta V., ki mu je nemščina skoro bolj gladko tekla ko slovenščina. Začudjen ga pitam, če se je v domači šoli tako dobro nemški naučil? „Hodil sim, mi reče, zares 3 leta v domačo šolo in samo nemški smo se prav tažavno učili, pa tam se nisim mogel ničesar naučiti. Po tem so me oče 3 leta v šolo na Nemško dali med terde Nemce, da nisim druge besedice slišal. To je pomagalo. In kar sim sam kmet, berem vsaki večer 2 uri nemške novine in knjige (čujete?) — in vendar še se mi prav pogostama nameri, da tū in tam še Gračkih novin ne zastopim (čujete!). Bog vé, kakšne besede zmirom vpletajo, gerčke, latinske, francoske, laške i. t. d. — Prašam ga dalej: Kaj pa so se tedaj vaši soškolarji v domači šoli naučili? „Gospod! mi odgovori, škoda je za čas in trud. Po 4 in 5 let so v šolo hodili, in zdaj ne vejo toliko, da bi si mogli sami nemško pismo prav prebrati ali se iz kakšnih knjig kaj podučiti. Slovenski pak tudi ne vejo ne kaj dobro zapisati, ne lahko slovenskih knjig ali novin brati, da se v tem clo nič niso vadili!“ — Da! taka je bila in še je.

To je gotovo velik križ! koliko starišev pak zamore svoje sine in hčere v druge in daljne kraje v šolo dajati, saj na 2 ali 3 léta? Tako premožnih je malo. In če se iz med 1000 ljudi jeden ali dva kaj naučita, kaj pomaga to, ako jih 999 v nevednosti ostane?!*) Kaj pomaga narodu, če se 100 ali 1000 njegovih sinov nekaj bolj lahko gible in živi, ako vsi drugi, ako jih 100krat 100,000 v reví, stiski in nevednosti ostane! ako vès narod terpi!! Ne — tako ne gre, nikol ni šlo in ne bode! S ptujim jezikam si le posamesni lahko pomagajo — le nekteri. Oni se ga naj učijo in vsi, ki vtegnejo in imajo s čem. Celemu narodu pak je nemogočnost in stiska; vès narod se le v svojem domačem jeziku, kterege vsak den potrebuje, zbrihtati, podučiti in v znanostih in sreči povzdigniti dade. Drugi ga v nesrečo zatere. Cela dogodbina je temu priča. Poglejmo naj prej na Nemce. Oni so začeli se iz svoje težave izkopati, si omagati in veselo napredovati, kar so ptuji latinski jezik iz pisarnic in nižjih šol segnali in vse vsakdanje reči v domačem jeziku učili in pisali. Zakaj preden si otrok 100 ptujih besed v glavo zabije, se v domačim koristno knjižico nauči, eno za drugo. To zda in pomaga. — Poglejmo na Čehe. Bili so učen, močen, časten, srečen narod, skoro prvi v Evropi. Vsilijo mu v pisarnice in šole ptuji nemški jezik, in kaj se zgodi? Narod začne pešati, slabeti, hirati, onemagati, obožati in u vsem dalječ za sosednim zaostajati.

(Konec sledí.)

Novičar iz slovenskih krajev.

Iz Gradca. Ž. 23. marca o poldne so tukaj slavjanski rodoljubi, sama nadepolna mladež, napravili „slavjansko besedo“ gotovo prvo, kar Gradec stoji. Slovenske, poljske, česke in ilirske pesmi so se posamesno in skupno mično prepevale, česke še na postranici in goslih izverstno igrale. Severni in južni Slavjani in med njimi slavna pevka M., rojena Polakinja, so si bratovsko k blagem spočetju roke podali. Njej in

*) Večina veljá. Za 5 ali 10 grošev voljo ne bode noben pameten 100 goldinarjev utopil! Pis.